

4. Прыгодзіч, М. Р. Словакладанне ў беларускай мове / М. Р. Прыгодзіч. – Мінск : Беларус. дзярж. ун-т, 2000. – 227 с.

5. Шабовіч, М. В. Аказіянальныя словы ў беларускіх мастацкіх тэкстах 20-х гадоў XX стагоддзя / М. В. Шабовіч ; навук. рэд. П. А. Міхайлаў. – Мінск : Логвінаў, 2013. – 198 с.

УДК 81'373.47+81'374.81

ДОБРАЗЫЧЛІВЫЯ І ЗЛАМОЎНЫЯ ПАЖАДАННІ Ў БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ: СТАРОНКІ СЛОЎНІКА

П. Д. Ліхтаровіч

УА «Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт

імя Максіма Танка»;

Мінск (Рэспубліка Беларусь)

Навук. кір. – Н. П. Лобань, к.філ.н, дацэнт

BENEVOLENT AND MALICIOUS WISHES IN THE BELARUSIAN LANGUAGE: DICTIONARY PAGES

P. D. Likhtarovich

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank;

Minsk (Republic of Belarus)

Scientific advisor – N. P. Loban, PhD Associate professor

У артыкуле разглядаюцца добразычлівыя і зламоўныя пажаданні ў традыцыйнай культуры беларусаў, узнімаецца пытанне аб сістэматызацыі названых моўных адзінак і стварэнні «Слоўніка беларускіх добразычлівых і зламоўных пажаданняў». Падаюцца матэрыялы старонак Слоўніка. Вызначаюцца прынцыпы падачы матэрыялу і структура слоўнікавага артыкула.

The article examines benevolent and malicious wishes in the traditional culture of Belarusians, raises the question of systematization of the mentioned language units and creation of a «Dictionary of Belarusian benevolent and malicious wishes». The materials of the Dictionary pages are submitted. The principles of presenting the material and the structure of the dictionary article are defined.

Ключавыя словы: добразычлівае пажаданне; зламоўнае пажаданне; слоўнік; слоўнікавы артыкул.

Keywords: benevolent wishes; malicious wish; dictionary; dictionary article.

У сітуацыях штодзённых зносін чалавек як член грамадства імкнецца захаваць раўнавагу міжасобасных адносін, таму, здзяйсняючы мэтанакіраваныя маўленчыя дзеянні, ён кіруецца нормамі паводзін, прынятымі ў дадзеным грамадстве. Авалоданне правіламі выкарыстання тых ці іншых моўных адзінак

з'яўляецца неабходнай перадумовай развіцця культуры зносін у рамках адной культурнай супольнасці і іншамоўных зносін у дыялогу культур.

У кожнага народа ёсць свае звычаі, абрады, традыцыі, якія дапамагаюць зразумець гістарычнае мінулае краіны, яе культурныя каштоўнасці і магчымасці народнага слова. Досьць поўна гэта можна ўбачыць у тым ліку і ў добразычлівых і зламысных выразах, даследуючы якія можна выявіць сістэму духоўных каштоўнасцяў народа, што фарміраваліся на працягу шматлікіх стагоддзяў. Уяўленні пра дабро і зло – найважнейшыя паняцці, якія адлюстроўваюць філасофскія аспекты быцця чалавека.

Характэрнай асаблівасцю навуковага светапогляду ў сучасным грамадстве з'яўляецца лексікаграфічная ўстаноўка. Фразеалагічная лексікаграфія і ў цэлым лексікаграфія ў апошнія дзесяцігоддзі развіваюцца надзвычай дынамічна. Разам з тым практыка паказвае, што сістэма слоўніка не ўзнікае выпадкова, а фарміруецца шляхам працяглай селекцыі моўных адзінак, сабраных рознымі даследчыкамі.

«Слоўнік беларускіх добразычлівых і зламоўных пажаданняў» стане вынікам вывучэння шматлікіх зборнікаў, тэкстаў гутарковага стылю, твораў мастацкай літаратуры, у якіх адлюстраваны такія моўныя адзінкі, як добразычлівыя і зламоўныя пажаданні.

На сённяшні дзень адной з важных крыніц фактычнага матэрыялу з'яўляецца зборнік «Выслоўі» [2], у якім пададзены пералік некаторых народных добразычлівых і зламоўных зычэнняў, у большасці сваёй гэта проста збор прыкладаў пажаданняў у алфавітным парадку.

Тэма беларускіх зламысных зычэнняў рознабаковая, яшчэ не да канца даследаваная. Сярод нешматлікіх работ, прысвечаных даследаванню і ацэнцы такога тыпу адзінак, можна назваць працу Г. Лапаціна «Праклёнам праклясць» [4], а таксама слоўнік Я. Станкевіча «Маленькі маскоўска-беларускі (крывіцкі) слоўнічак фразэалёгічны і прыказкаў ды прывітаньні, зычэнні і інш.» [5].

Асобным катэгорыям пажаданняў прысвечаны працы Р. Барадуліна «Вушацкі словазбор» [1], дзе разглядаюцца зычэнні пэўнай мясцовасці. Раздзел «Прыгаворкі і зычэнні» з'яўляецца толькі спробай збору зычэнняў жыхароў Вушаччыны, для стварэння слоўніка патрэбна сістэматызаваць і класіфікаваць сабраныя выслоўі.

У артыкуле «Этыкетная сітуацыя «зычэнне» ў маўленчай культуры беларусаў» С. Клундук [3, с. 98] акрэслівае тыпы зычэнняў і апісвае сферу іх ужывання, таксама прапануюцца канкрэтныя формулы з указаннем пэўных этыкетных сітуацый, у якіх могуць выкарыстоўвацца пажаданні. Класіфікацыя

падаецца наступным чынам: уласна зычэнні, зычэнні-прывітанні, зычэнні-развітанні, зычэнні-віншаванні, зычэнні-просьбы, зычэнні-звароты. Па дадзенай класіфікацыі ў артыкуле падаецца спроба стварэння слоўніка зычэнняў. Але такі падзел па тыпах уключае толькі добразычлівыя зычэнні і акрэслівае пажаданні ў канстэксте маўленчаэтыкетных сітуацый.

У артыкуле пададзім толькі некаторыя прыклады старонак «Слоўніка беларускіх добразычлівых і зламоўных пажаданняў». На нашу думку, матэрыял у Слоўніку павінен падавацца тэматычна, у алфавітным парадку, а структура слоўнікавага артыкула павінна ўключаць:

- 1) Загалолак.
- 2) Націск у некаторых словах (дыялектных, размоўных і інш.).
- 3) Варыянтнасць некаторых лексічных адзінак або выразаў (у дужках).
- 4) Стылістычныя паметы (разм., жарт., абл.).

Прывядзем прыклады старонак Слоўніка:

Добразычлівыя пажаданні

Будзь здароў (здоровенькі) на ўвесь год, як на калядны лёд.

Вялікі расці, будзем за чуб трасці! *Жарт.*

Вялікі расці, будзеш мак трасці! *Жарт.*

Дай божа, вам лепей смяяцца, чым плакаць!

Дай божа, гэтага дзіцяці ксцінкі згуляці і вяселля даждаці! *Абл.*

Дай божа, вам прадаваць, а не купляць!

Дай жа, Бог, маёй унучцы лягёсенька, дабрэсенька, скарэсенька. *Абл., жарт.*

Дай жа, Божа, каб у гэтым доме было многа дзетак на палу, жарабятка з цяляткамі на двару, парасятка з ягняткамі на вару і ўсякага добра гэтаму двару!

Зламоўныя пажаданні

А гары яно гарам!

А каб ты астыў, ты!

А каб вас выкаціло! *Абл.*

А няхай (каб) на яго (цябе) немач якая!

А шчо б жэ вы, сынкі, на том дубе павіслі! *Абл., жарт.*

Абгаворваеш ты мяне, каб цябе вароны абгравалі! *Разм.*

Каб вам жыцця не было!

Каб вас ліха ліхое!

Каб вас параспірала!

Каб вас пярун пасмалі!

Каб вас сырая зямля накарміла!

Каб ён на лета зноў жаніўся! *Жарт.*

Каб ён сам счарнеў, як сόпуха! *Абл.*
Каб ты зямлю еў, як ты мяне ясі!
Каб ты крыцаю сеў!
Каб ты лёг ды не ўстаў!
Каб ты, міленькі, апух!
Каб вы паўпадалі (каб яны павыцягваліся), етакія парасяткі! *Абл.*
Хай бы ўжо смертачка прыйшла на маю галаву няшчасную!
Хай ідзе, хай гаруе, халера яе бяры!
Хай той спруцянее і ў скуру сваю не ўлазіць, хто нам гора жадае.
Хай цябе Бог пакарае ліхім суседам!
Хай цябе кадук задушыць!

Сістэматызацыя беларускіх выслоўяў ускладняецца тым, што пажаданні адлюстроўваюць пазамоўную рэчаіснасць, якая не заўсёды ўспрымаецца як сістэма.

Вывучэнне маўленчай культуры носьбіта беларускай мовы з'яўляецца надзвычай важным для сучаснай лінгвістыкі пытаннем, бо слоўнік дапаможа ў выяўленні структурных і некаторых моўных асаблівасцей беларускіх добразычлівых і зламысных пажаданняў, у вызначэнні іх месца ў моўнай карціне свету беларусаў.

Тым не менш, пры значнай колькасці прац, прысвечаных гэтай тэме, пытанне стварэння Слоўніка беларускіх добразычлівых і зламоўных пажаданняў застаецца адкрытым. Варта прызнаць, што ў асноўным названыя даведнікі і зборы апісваюць прыкладна ад 20 да 200 моўных адзінак добра- і злопажаданняў. Такія даведнікі не прэтэндуюць на шырокі ахоп матэрыялу і лёгкасць карыстання. Падобныя слоўнікі, як правіла, утрымліваюць у сабе толькі мінімум інфармацыі. У шматлікіх выпадках наяўныя працы пра добразычлівыя і зламоўныя пажаданні з'яўляюцца недастатковымі для эфектыўнага і мэтанакіраванага выкарыстання слоўніка шырокім колам носьбітаў-чытачоў.

Сукупнасць добразычлівых і зламоўных пажаданняў дазваляе аднавіць фрагмент моўнай карціны свету, выявіць каштоўнасныя арыенціры носьбітаў гаворкі. Гаворкі захоўваюць старажытныя, архетыпічныя ўяўленні пра ўладкаванне свету, пра магічную сілу слова, якім можна пакараць вінаватага, таму так часта ўжываюцца і доўга захоўваюцца ў народнай памяці ўстойлівыя выразы, асабліва са значэннем нядобрага пажадання. У цэлым пажаданні добра і зла адлюстроўваюць спосаб светабачання, характэрны для беларускай лінгвакультурнай традыцыі, а стварэнне Слоўніка дапаможа сістэматызаваць і

захаваць самабытныя выслоўі, якія адлюстроўваюць традыцыйную культуру беларусаў.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Барадулін, Р. І. Вушацкі словазбор Рыгора Барадуліна / Р. І. Барадулін [Ідэя кнігі, распрацоўка структуры і ўкладанне Н. Давыдзенка]. – Мінск : Кнігазбор, 2013. – 385 с.
2. Выслоўі [Склад., сістэматызацыя тэкстаў, уступ. артыкул і камент. М. Я. Грынבלата ; рэд. тома А. С. Фядосік]. – Мінск : Навука і тэхніка, 1979. – 520 с. (БНТ/ АН БССР, ІМЭФ).
3. Клундук С. Этыкетная сітуацыя «зычэнне» ў маўленчай культуры беларусаў / С. Клундук // Веснік Брэсцкага ўніверсітэта. Серыя філалагічных навук. – № 2(10). – Брэст, 2008. – С. 98 – 104.
4. Лапацін, Г. «Праклёнам праклясьць». Праклёны ва ўяўленнях і парэміях жыхароў пасёлка Амяльное на Веткаўшчыне / Г. Лапацін // Беларускі фальклор : матэрыялы і даследаванні / НАН Беларусі; рэдкал.: М. П. Антропаў, А. М. Боганева, Т. В. Валодзіна (гал. рэд.) і інш. – Мінск : Бел. навука, 2014. – 391 с.
5. Станкевіч, Я. Маленькі маскоўска-беларускі (крывіцкі) слоўнічак фразэалёгічны і прыказкаў ды прывітаньні, зычэньні і інш. / Я. Станкевіч; пасляслоўе В. Вячорка. – 3-е выд. – Мінск : Навука і тэхніка, 1992. – 77с.

УДК 821.161.1

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ДЕБЮТ САШИ СОКОЛОВА В АСПЕКТЕ ПОСТМОДЕРНИСТСКОГО ДИСКУРСА

А. А. Чертко

*УО «Белорусский государственный педагогический университет
имени Максима Танка»;
Минск (Республика Беларусь)
Науч. рук. – Е. В. Гранкина, к.ф.н., доцент*

THE LITERARY DEBUT OF SASHA SOKOLOV IN THE ASPECT OF POSTMODERNIST DISCOURSE

A. A. Chertko

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank;
Minsk (Republic of Belarus)
Scientific advisor – E. V. Grankina, PhD Associate professor

В статье рассматриваются литературоведческие и лингвистические особенности организации романа Саши Соколова «Школа для дураков» в аспекте постмодернистского дискурса. Раскрываются ключевые категории постмодернизма и их реализация в тексте; обозначаются особенности изображения жизни советского общества в художественном